

EX ORIENTE LUX D

Doğunun Bilgisi
Batının Bilimi,
J. Needham, 1983, Ankara

Barut, cam, kâğıt, pusula gibi temel buluşların Doğu kaynaklı olduğu bilindiği halde, bilim tarihçilerinin çoğu; özellikle buluşların geliştirilmesini ve Rönesans sonu Modern Bilim'in doğuşunu gözönünde bulundurup, Batı'ya temel örnek gösterirler hep bu alanda.

Işığın doğudan geldiğine inanıp Doğu kültürlerini inceleyen, zenginliğini belirten karşı-yazılar da çok yayımlandı. Ancak karşılaştırmalı bilim tarihi ve bilim felsefesi araştırmaları doyurucu düzeyde değil henüz. Çoğu polemikle sınırlı.

Bu konuda en çok sözü edilenlerden biri de Joseph Needham. Yıllarca biyokimya çalıştıktan sonra 1936 yılında Çinli biyokimyacılarla tanışması onu farklı bir kültüre ve tüm ömrünün tamamlamaya yetmeyeceğini düşündüğü, Çin'de Bilim ve Uygarlık adlı hacimli eserini yazmaya yöneltmiştir.

Needham'ın Türkçe'de dolaşıma girmesini bir ölçüde sağlayan Doğunun Bilgisi v* Batının Bilimi adlı kitap, TMMOB Elektrik, Kimya Mühendisleri Odaları ve Mimarlar Odası Ortak Araştırma Birimi tarafından yayımlanmış. Önsöz'de de belirtildiği gibi, Doğunun Bilgisi Batının Bilimi, bilimsel bilginin statüsünü sorgusuzca kabullenişin, masumiyetini koruyan teknolojinin yanı sıra, aksaklıkların ve çözümlerin de teknolojinin uygulanmasında araniyor olmasının pratiklerinin sorgulanması konusunda bir tartışma zemini oluşturmayı amaçlıyor.

Ünal Nalbantoğlu'nun yazdığı "Needham ve Batı Bilimi Üzerine"

(*) Bu kitap tanıtımı Argos dergisinden alınmıştır.

adlı tanıtıcı giriş yazısından sonra Needham'dan üç çeviri-metin yer alıyor kitapta. "Doğu'da ve Batı'da Bilim ve Toplum" başlıklı yazıda Needham, Çin'deki üretim biçiminin bilime etkisini irdeliyor. Eski çağlarda, Batı'daki gibi kitlesel kölelik kurumunun Çin'de bulunmamasının etkilerini şu çarpıcı örneklerle anlatıyor: "Yelken ve onun gelişmiş kullanımı Çin gemilerinin hareket aracı olmuştur... Akdeniz'de kadirgalarda kölelerin kullanımı gibi bir olgunun Çin'de hiç benzeri bulunmuyordu... Batı'da 13. yüzyılda yaygın olarak kullanılan el arabası...", "Çin kültüründe modern bilimin kendiliğinden gelişimini engelleyen neden olarak bürokrasi aygıtının varlığı nasıl kabul görüyorsa, kitlesel kültürünün teorik ve uygulamalı bilimlerde gösterdiği başarıyı açıklamakta önemli bir faktör olabilir," diyor Needham.

"Çin'de ve Batı'da Matematik ve Bilim" başlıklı yazıda Needham'ın sorunsalı daha açık görülür: "Rönesans Avrupası'nda matematik-selleştirilmiş Doğu biliminin ortaya çıkmasını ne sağlamıştır? Neden Çin'de matematik gündelik gereksinim için kullanıldı ve astrolojik takvimle ilgili olarak çalışıldı... örneğin, halk matematiksel eşitlik kavramını ancak örtük olarak düşünüyordu ve özgün bir eşitlik (-) simgesi geliştirmek çabasına rastlanmıyordu."

Batı'da ise matematiksel gelişmelerin, ticari kapitalizmin yükselişi ile koşut olduğuna işaret ediyor ve önemli kitapların sunuş yazılarını örnek veriyor. "... gezilerinin sürekli mal artışı sağlaması dileğiyle...", "... bütün gökbilimcilere, haritacılar, duvar halılarını, fiçileri ve diğer şeyleri ölçenlere, bütün darphane müdürlerine ve tüccarlara, iyi şanslar!"

"Ancak," diyerek ekliyor Needham, "Çin'in bir Galileo, bir Vesalius ya da bir Descartes çıkarmadığından söz açanlar Çin'in Agricola, Vesner

DOĞUNUN BİLGİSİ BATININ BİLİMİ

J. NEEDHAM

mab/bilim/teknoloji ve toplum dizisi 1

ve Tartegliaya çok benzer türden kişiler ürettiğini genellikle unutmaktadır."

Sonuç olarak Needham, Batı kaynaklı Modern Bilim ile insanlığın kendini soktuğu çıkmaza karşılık, Çin'in bilim felsefesinin ve insanı doğa görüşünün verimli bir kaynak oluşturduğunu, insanlığın geleceğini oluşturmada önemli katkıları olacağını ısrarla vurguluyor.

Polemikle bitirelim: Needham'ın mekanik saatin bulunuşu ve geliştirilmesi. 1le ilgili Heavenly Clockwork (Cambridge University Press, 1960) adlı bir eseri var. David S. Landes, Revolution In Time (Harvard University Press, 1983) adlı değerli araştırmasında sık sık Needham'ın bu kitabına gönderme yaparak, üstü kapalı da olsa onun Çin uygarlığı konusunda fazla iyimser olduğunu belirtmeye çalışır. Kenneth Building'in bilimin niçin Çin'de değil de Batı'da doğduğunu "bir Needham problemi" olarak adlandırdığını, Carlo Cipolla'nın ise Needham'ın uğraşları için geçici bir istek dediğini ve bu düşünceleri onayladığını yazar,

Needham Çin'de geliştirilen saati anlatırken şöyle yazmıştır: "İşitilemez bir yankı yanıtlamış olmalı: A clock Landes ekler: "Ama clock (saat) gelmedi. Çünkü saat Batı'da ortaya çıktı."

Son söz Needham'dan bir alıntı olsun: "Vaadedilmiş topraklar hiçbir zaman yalnızca bilimle fethedilmez."